

Самур

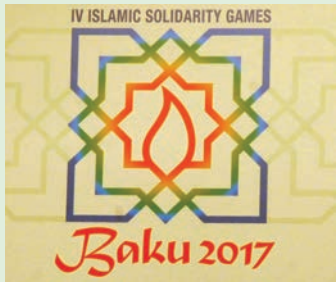
№ 4(309) 2017-йисан 26-апрель

1992-йисан январдилаи акъатзава

Цийивилер

www.samurpress.net

Къугъунар кыле фида

Алай йисан 12-22-май диз Бакуда гзаф зурба мярекат - IV Исламдин Рейсадвилин Къугъунар кыле фида. Къугъунар тешилзавайди ва тухузвайди

вичик дуньядин 57 мусурман улькве эчелнавай Исламдин Рейсадвилин Спортдин Федерация я. 10 юкъуз кыле фена кланзавай гъужетунра 50-далай гзаф ульквейрай атанвай 4 агъзурдав агакна атлетри иштиракда. Спортдин 22 хилйй гъужетунра жеда. Абурук атлетика, гимнастика, баскетбол, теннис, бокс, футбол, волейбол, къуршахар къун, дзюдо, ушо, карате, таеквондо ва маса хилер акатзава.

Мярекатдин йикъара Баку исламдин медениятдин меркездиз элкъведа. Къугъунар хъсандиз кыле тухун патал вири жуьредин къулай шартлар арадал гъанва. Спортменриз, журналистрин, мугъманриз вини дережада къуллугъ ийида.

Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиеван 2015-йисан 18-сентябрдин серенжемдив къадайвал, Тешкилатдин Комитет туклуьрнава. Азербайжан Республикадин Сад лагъай вице-президент, Гъейдар Алиеван Фондунин президент, ЮНЕСКО-дин ва ИСЕСКО-дин къени ниятрин посол Мегърибан Алиева Тешкилатдин Комитетдин седривиле тайинарнава. Тешкилатчийри Европадин Къугъуна гъилик авур тежрибадикай гегъеншдиз менфят къачуда.

Фильм къалурна

«ARB Media Qrup» яратмишунрин клватгалди алатай йисан 29-декабрдиз эрмени чапунчийрихъ галаз эхирдалди женг чугуна гъелек хъайи къебал лезги, Азербайжандин Милли Къагъриман Чингиз Къурбанован умуьрдин рекъиз талукъарнавай фильм чугунава. И йикъара фильм са вахтунда Ч.Къурбанова акъалтларай Азербайжандин Техники Университетда къалурна. Сифте яз фильм къалурзавай мярекатда Милли Къагъримандин хизанди, Милли Межлисдин депутатри, гъукуматдин тешкилатрин векилри, республикадин тварван авай ксари иштиракна.

Фильм Чингиз Къурбанов дидедиз хъайи Кцлар райондин Яргун хуьре, ада клелай университетда, гъаклни Товуз районда къуллугъ авур «N» частуна чугунава.

Ам гзаф марагълуди, гъар са касдиз эсер ийидайдихъанва. Инсанрик ватанперсвилин руьгъ кутазвай «Дуьз акъатай ахвар» фильмдин идея ганвайди ва къилин продюсер Вели Туран, къурулушдин режиссер Деянет Рзаев я. АЗТУ-дин ректордин везифа къилиз акъудзавай Халыкъ Ягъудова, Милли Межлисдин депутат Айдын Мирзезадеди, машгъур къелем-эгъли Абдулла Къурбаниди ва масабур фильмдиз лайихлу къимет гана ва чи улькведа Ватан патал гъелек хъайи къебал рухвайрин руьгъдиз датлана лайихлу даказ икрам ийизвайди къейд авуна. Мярекатдин эхирда Милли Къагъримандин буба Салман Къурбанова фильм арадиз гъайи коллективдиз ва мярекатдин иштиракчийриз риклин сидкъидай ризивал къалурна.

Туркиядин лезги хуьр Дуьмберез

РИКИН ГАФАР ЖУВВАЛ ХУЪЗВА ДАМАХ КУТАЗВА

Гзаф йисар я за «Самур» кхъиз. Вучиз лагъайтла ам чи лезгивал, чи жуввал хуъзвай газет я. Алай девирда ихътин алакьунар гъар газетдиз несиб туш. Я гъар газетни «Самур» хъиз марагълуз акъатзава. Вуч я газет марагълу ийизвайди? Адан лугъуз тежер къван маналу макъалаяр, надир хабарар, рикл ахъайдай шикилар, санлай газетдин ақунар. Гъа ихътин къетленвилер авайвилай «Самурди» гъасятда клелдайбур вичихъ

ялзава. Авайвал лагъайтла, заз газетдин вири материалрикай хуш къевезва. Иллаки тарихдиз, члалаз, чи адетриз талукъ макъалайрикай. Газетди къецепатан ульквейра яшамин жезвай лезгийрикай чапзавай макъалайрикай вирибуруз хуш къевезва. Вучиз лагъайтла ана цийи информация, икъван гагъди чаз тийижир делилар, маса дуньякъатунар ава. Гзаф макъалайрай зегъметдал рикл алай чи ватанэгълийрин къамат акъазва. И кхъинрин лейтмотив сад я: санлай лезгийр зегъмет клани халкъ я. Зегъмет чугуртла чи мурадари къилиз акъатда. Чавай чи хуьрерни шегъерар абад ва девлетлу ийиз жеда. Килиг садра Россияда, Германияда, Америкада, Туркияда гъикъван лезгийр чпин зегъметдални алакьунрал чешнелу хъанватла. Бес чавай чи ватанда ихътин чешне къалуриз жедачни? Гъил-гъиле гайитла, къуьн-къуьне кутуна клвалахитла, чи чилер авадан, хуьрер абад жеда. Гъа ихътин тербия гузва газетди вичин клелдайбуруз. Хъсан крар патал абур агудиз алахъзава. Жуввал хуьн патал эвер гузва вири лезгийриз. Гъа ихътин жавабдар везифа къилиз акъудзава лугъуз чаз пара клан я «Самур»! Вичихъ гъа ихътин алакьунар ава лугъуз чна адаз цийи агалкъунар тлалабзава. Адан умуьр яргъиди, вегъезвай камар мадни мягъкембур хуьрай лугъузва. Самур вацл хъиз, виш йисариз элячрай чи «Самур» газет.

Нариман ОСМАНОВ,
Кцлар райондин Самур посёлкдин азарханадин къил, республикадин лайихлу духтур

Играми редакция! «Самурдин» 25 йисан юбилей чи халкъдин тарихда члехи вакъиадиз элкъвенва. Авайвал лагъайтла, гъа чи рикл алай Яран сувар хъиз къейд авуна клелдайбуру газетдин юбилей. Гъакл тирди «Самурдин» чинриз акъуднавай чарарайни акъазва.

Шумуд йисар я чи мектебди «Самур» кхъиз. Чи клелдайбуру газетдин гъар нумра вилив хуъзва. Вучиз лагъайтла ина лезги халкъдин тарихдиз, ацукьун-къарагъуниз, медениятдиз, хайи члалаз талукъ сад-садалай марагълу макъалаяр чап жезва. И макъалаяр лагъайтла, садрани куьгъне жезвайбур туш, гъамиша герек къевезвайбур я. Акъадай гъаларай, чи журналистри газет вацра садра акъатзавайди фикирда къуна, ихътин кар алай макъалаяр кхъизва.

Мад са месэладикай лугъун. Маса мектебра хъиз, чи мектебдани аялриз лезги члалан тарсар гузва. Ингъе вирина хъиз, чинани учебникар агакъзава. Газетда акъатзавай «Самурдин мектеб» чини и татугайвал арадай акъудиз куьмек гузва. Вучиз лагъайтла ина чапзавай материалра гъам грамматикадин, гъамни эдебиятдин месэлаяр къарагъарзава. Виликан вахтара и чина члалан ва эдебиятдин муаллимриз гзаф метлеблукъ меслятарни гузвай. Ихътин меслятар гун давамарайтла хъсан я.

Чи клелдайбурухъ мад са тлалабун ава. Газетдин «Гафалаг» рубрикадик кваз гузвай гафар къилди гафарган хъиз чап авунайтла хъсан жедай. Гафалагда чи риклелай алатнавай гзаф къиметлу гафар гъатнава.

Эхирдай заз чи клелдайбурун тварцелай «Самурдин» коллективдиз чандин сагъвал ва мадни члехи агалкъунар тлалабиз кланзава. Газетдин 100 йисан юбилей къейд ийидай йикъар алуькьрай.

Маина ХАНМЕТОВА,
Хачмаз райондин Лечет хуьруьн юкъван мектебдин директор

ЧАН ДИДЕ

Гьахь дуьндиз фейи зи дидедиз, гьакъни вири дидейриз бахизава

Кьепин кьилихь акъваздай вун хьайтлани йиф кьулан диде, Начагь хьайла бицек жуван, гуз гьазур тир на чан диде.

Чан галачиз на балайриз гьич са гафни лугьудачир, Чан галачиз бес за мецел ви твар гьикъ гьин, я чан диде.

Рикъин патав ви кьужахдин чимивални хьуьтуьлвилер, Гьич рикъелай алатдач зи, виридалай масан диде.

Некледихь кваз хайи члалан авазарни хьвана чна, Верцвиллиз мад гьалтнач зал, экъвейтлани а ван диде.

Жуваз ахвар кьезвайтлани лай-лай лугьуз ксурдай на, Кьил эцигна ви метерал, ахвар кьедаи хьсан диде.

Са чавар тир, духтур-дарман жагьидачир клан хьайила, Та хьай пелел эцигдай гьил тир чаз мелгьем – дарман диде.

Я югь, я йиф чидачир ваз, кьваз тавуна зегьмет члугдай, Галатай члал кьалурдачир, ятлан кваллах залан диде.

Дидед зегьмет члугур са кас аватла сад кьалура заз, Маса диде хьун члалах я, балад патал жуван диде.

Лезги адет багьа тир ваз, лугьуз эдеб хвена кланда, Бубад гафар кваз такьурла, ваз хьел кьедаи яман диде.

Кьваз тавуна ваз тлаата лугьузвайди гьуцар я чаз, Садни члехи ктабар я : Таврат, Инжил, Кьуран диде.

Женнет гьа ви квачер кланик гала лугьуз, мусурманрин Пайгьамбарди и дуьндиз авуна икъ баян диде.

Ви твар члехи гьуьрметдивди кьан тийидай луматл ксар, Буба кьейи душманар хьиз рикъиз жеда даклан диде.

Лезги, урус, я туьрк хьурай, гьвечи-члехид, я руш-гада, А ви хатур хайи касдиз лугьуз жедач инсан диде.

Вяде хьайла куьн жен патал, Муьшкьурд чилел динж жен патал, Кьуншивилиз хьайна на - пир тир Баба Урьян диде.

Гьахь дуьндиз фенватлани вун чи рикъе сагь я гьеле, Цигел жемир, члав атайла зунни кьеда мугьман диде.

Веледар ви саламат я, руьгь шад хьурай шулрикай, Гатфар цуьк хьиз члехи жезва, ви твар алай Лейсан диде.

Балайрикай сад са тимил начагь хьанвай - гьикъ чир хьана? Ахварай заз акуна вун, ацукьнаваз пашман диде.

Сур ягьана кьарагьайла мегьшер члавуз гьазур я вун, Балад патал шагьид кьвазиз, хьайла терез-мизан диде.

Рикъел хьиз вахь галаз хьай ширин члавар - бахтавар кьар, Ацукьнава пагав кье зун чулав мрамард суран диде.

Дуьньядавай тварарикай хьагьайтла виневайди, Са ви тварциз лугьуз жеда дагьларилай кьакьан диде.

Виридалай вине авай а члехи твар гьа ваз лайих, Хуьз тахьайтла, Алпан хьурай ви квачерик кьурбан диде.

АЛПАН

МАРШАЛДИН ЧАР

Ватандин Члехи дяведилай 72 йис алатнаватлани, а ягь-ягьунра халкьдин кьилел атай мусибатрикай, кьегьалвилелди душмандин хура акъвазай чи аскеррикай цийи-цийи делилар винел акьатун давам жезва ва инлай кьулухьни давам хьжеда. 1941-1945-йисара Кцлар райондин Мучугь хуьрай 250 кас дяведиз фенай.

Абурукай 128 кас женгера гьелек хьана. Хуьруьз хтай 122 касдикай гьафьурал залан хирер алай. Исятда дяведен ветеранарикай тек са кас - Азрекьули Рзаев сагь ама.

Гьа инал лугьун хьи, дяведа мучугьвийрини вири лезгийри хьиз кьагь-риманвилер кьалурнай. Алибала Нифтиева женгера кьве Баркаллувилин Орден, кьве Яру Гьед Орден ва цлуралди медалар кьачунай. Генерал Малиновскийдин адьютант хьайи кьилин лейтенант Мегьамед Азизоваз I дережадин Баркаллувилин Орден, Яру Гьед Орден, гьаф медалар ганай. Мад са кьегьалди - гвардиядин лейтенант Севледдин Рагьимханова кьведра Яру Гьед Орден ва Баркаллувилин Орден кьачунай.

Заз са кьегьал мучугьвидикай кьилди лугьуз кланзава. Вучиз лагьайтла инсанриз адакай са акьван чирвилер авач. Дяведилай вилик институт акьалтларна Тигьир хуьруьн юкьван мектебда муаллимвиле ва директорвиле клвалахай Аюб Кьадимов халисан кьагьриман тир. «Коммунист» газетдин 1958-йисан 23-февралдиз акьатай

нумрада «Азербайжандин виклегь рухвар» твар алаз чапнавай макьаллада адан тарифар авунва. Адан твар гьакъни «Азербайжандин баркаллу рухвар» ктабда гьатнава.

Сталинград хуьдайла душмандин 25 танк ва 200-дав агакьна аскерар терг авур Аюб Кьадимован твар Сталинграддин обелискдал ала. Волгограддин музейда адан талукь экспонатар хуьзва. Ам гьихьтин кьагьриман тиртла чир хьун патал 62-Армиядин командир, маршал В.И.Чуйкова Кьадимоврин хизандиз ракуьрай чар клелун бес я. Маршалди икъ хьенва: «Куь хва Аюб Кьадимова Сталинграддин ягьунра члехи кьагьриманвилер кьалурна. Чи армиядин аскерри адалди дамакьзава. Ихьтин рухвар члехи авур халкьдиз баркалла!»

Халкьдихь дамах кутадай Аюб Кьадимов хьтин кьегьал рухварин твар гьамшалугь чи рикъера амуькьда.

Агьаверди АЛИВЕРДИЕВ,
Кцлар райондин Мучугь хуьр

КЪУРАГЪ ДЕРЕДИН ТАВАТ

Кьурагь дерада чпихь алакьунар авай камаллу рухварни рушар гьафь ава. Абурукай садни Кевсер Фейзуллаева я. Чи халкьдин меденият, адетар хуьнихь ада кутазвай пай зурбади я.

Кевсер Фейзуллаева 1957-йисан 15 - апрелдиз Кьурагьа дидедиз хьана. Ина юкьван мектеб акьалтларна, Гуржистан Республикадин Тифлидин Театрдин Институтда чирвилер кьачуна, хайи ватандиз хтана. Ада пуд йисуз Дербент шегьерда Стлал Сулейманан тварунихь галай Лезги Театрда клвалахна. 1983 - йисуз ам Кьурагьа халкьдин театрдин режиссервиле тайинарна.

Идалай гьуьгьуниз Кевсера гьафь йисара вичин хайи районда медениятдин клвалин директорвиле клвалахна. 2002 - йисуз адиз «Медениятдин лайихлу пешекар» лагьай твар гайила, вирида сад хьиз лагьана: «Гьалал я адиз и твар».

Кевсеран диде - Абидат Назаралиева медениятдин лайихлу пешекар ва артист, буба Жавид Назаралиев Кьурагьрин театрдин режиссер ва медениятдин клвалин директор тир. Рушани хайибурун рехь давамарзава. 2012 - йисалай медениятдин идарадин члехидан заместителвиле клвалахай дишегьлидиз 2015 - йисуз «Виридалайни лайихлу медениятдин клвалахдар» лагьай твар гана. Гьа чвалай ада «Россиядин халкьарин медениятдинни адетрин макандиз» регьбервал гузва. Хайи Кьурагь районда, гьакъни Дагьустандин лезги районра са суварни Кевсер Фейзуллаева галачиз киле фидач.

Фейзуллаева Кевсер вад рушан диде, 12 хулдин баде я. Адан са руша - Фатима Фейзуллаевадин вичин члехи бубадин, бадедин ва хайи дидедин рехь давамарзава. Алай вахтунда ада Дербентда Гьуку-

матдин Лезги Театрда клвалахзава. Алай йисан 12 - майдиз Кьурагьрин медениятдин клвале Кевсер Фейзуллаевадин 60 йисан юбилей тухуда. Чна адиз чандин сагьвал, рикъин шадвал, мадни члехи агалкьунар тлалабзава.

Дилмира АШУРБЕГОВА

РУЬГЪДИН РИЗКЪИ

Чи рикъ алай «Самур» газетдин 25 йис тамам хьана. Са гафни авачиз, ада лезги халкьдин уьмуьрда лугьуз тежедай кьван члехи роль кьугьвазва. Чи члал, ацлукьун-кьарагьун, меденият, хару-сенят хуьнин, теблигь авунин, вилик тухунин карда газетдин алахьунар тай авачирди я.

20 йисуз ара датлана газетдиз регьбервал гузвай Седакьет Керимова ва Муьзеффер Меликмамедов хайи халкьдал рикъ алай члехи ватанпересар тирди чаз хьсандиз чизва. Абуру галачиз «Самур» газет хьялдизни гьиз жедач. И кьве твар-ван авай журналистдин зегьметдин нетижа яз «Самур» лезги халкьдин руьгьдин ризкидиз

элкьвенва.

Заз чиз, халкь паталди газет гьикьван кар алай эменни ятла гьар са касди хьсандиз кьатгузва. Ингье кьатгун тимил я, ам акьудун патал вирибуру куьмек гана кланзава.

Чна - Кцлар райондин Манкьулидхуьруьн эгьлийр тир за, Кьазимегьамеда, Тейфура, Рагьида ва Мамеда «Самурдин» 25 йисан юбилей рикъин сидкьидай тебрикьзава, редакциядин клвалахдарриз чандин сагьвал, халкьдин рекье мадни члехи алахьунар ва агалкьунар тлалабзава

Оруж ОРУЖОВ,
Кцлар райондин
Манкьулидхуьр

ЗИ ХАЙИ ГАЗЕТ

1992-йисалай акьатзавай «Самур» газетди гьихьтин четин рехь фенатла, ам гьихьтин яцларай акьатнатла чаз хьсандиз чизва. Аямдин дарвилеризни басрухриз эхирдалди дурум гана лигим хьайи «Самур» вич четинвилера аватлани гьамиша клелдайбурун куьмекдиз атана, хайи члал, хайи адетарни меденият хуьн ва вилик тухун патал лезгийр агудиз алахьна. Ада кьени и везифа лайихлуздакь кьилиз акьудзава.

Ина гьафь йисара гьакь-сагьвилелди клвалахзавай журналистри хайи халкь патал чуьгвазвай зегьметар тай авачирди я. Абурун алахьунар сеbeb яз газет гьикьван

марагьлуз акьатзава. Авайвал лагьайтла, «Самур» зи рикъ алай газет я. «И чил хайи диге я», «Чи тарихдай», «Чи хуьрер», «Гафалаг», «Мах» ва маса рубрикайрик кваз газетдин чинриз акьатзавай макьалаяр за са цларни тутуна клелзава.

25 йис я чи халкьдин дамах тир газет акьатиз. За адиз мадни яргьни уьмуьрар тлалабзава. Адан уьмуьр яргьни хьун паталди лагьайтла, тек са редакциядин кьуватар бес жезвач. И кардиз чна вирида куьмек гана кланзава. Ша, куьмек гун чна «Самурдиз», кланибуру!

Мерьям АЛИБЕГОВА,
Баку

Играми «Самурдин» клвалахдарар! Москвада яшамиз жезвай чна ва чи ярадустари кьез саламар лугьузва. Газет фадлай клелзаватлани, сад лагьай гьилер я чна редакциядиз чар ракуьриз. Гьар гьилера сайтина «Самурдин» цийи тилит акурла чи хьвешивилихь и кьил, а кьил жедач. Авайвал лугьун, «Самурдин» сайт ахьайла чаз чи хайи ватан акур хьиз жеда. Газетди гьам Азербайжандин, гьам Дагьустандин, гьамни вири дуьндизин лезгийрикай кьхьизва. Виринрай, гьар са куьникай хабар гузва ада.

Эхиримжи тилитдиз вил вегьен. Ина чи Яран суварикай, кьагьриманрикай, Дербентдикай, лезги члал хуьникай, Санкт-Петербургда кьиле фейи презентациядикай, цийи лезги генералдикай гьикьван хьсан макьалаяр чапнава. «Редакцияди мугьманар

ЧИ РИКЪИЯЙ ЖЕДАЙ

кьабулна» макьаладай акъвазайвал, халкьдин патай газетдихь члехи гуьрмет ава. Гьавилияй ргавза редакцияда клвалах. Чи журналистри цийи темайралди, цийи макьалайралди клелзавайбурун рикъ шадарзава.

Чун яргьара авайвилей чавай «Самурдин» тедбирра иштирак ийиз жезвач. Куьне тухузвай гуьруьшар, нянияр, презентацияр сад-садалай марагьллубур я. Куьн ара датлана хайи члал хуьн ва вилик тухун патал халкь агудиз алахьзава. И рекьий куь алахьунар ва агалкьунар тай авачирди я.

Играми редакция, куь клвалахдарри

гьам Азербайжанда, гьамни Дагьустанда клелдайбурухь галаз гьафь марагьлу мярекатар кьиле тухузва. Алаатай йисуз куьне Дагьустан Республикадин Стлал Сулейманан районда тухвай гуьруьшдин тарифар гьелени ийизва. Яргьалди рикъел аламукьдай ихьтин тедбирри чак руьгь кутазва. Кьевай ийир са тлалабун ава. Жечни «Самурдин» Москвада клелдайбурухь галаз гуьруьш тешкил авуртла. Им рикъел аламукьдай мярекат жедай. Дуьз лагьайтла, Москвада яшамиз жезвай лезгийриз чи тарихдихь, медениятдихь, члалахь галаз алакьалу гьафь суалриз жавабар

жагьуриз кланзава. Чна фагьумзавайвай, а суалриз чун рази ийидай жавабар анжах «Самурдин» клвалахдарривай гуз жеда.

Газетдин 25 йисан юбилей хьунухь чунни гьафь шад хьана. Адан 50 йисан, 100 йисан юбилейрни алуькьдайдан члалахь я чун. Вучиз лагьайтла «Самур» халкьдин трибунадиз элкьвенва. Ам халкьдин рикъ алай, халкьдин рикъий хабар гузвай газет я. Чна «Самурдин» клвалахдарриз мадни члехи агалкьунар тлалабзава. Аваз хьурай чи рикъ алай газет!

Гьасан ШИХМУРАДОВ,
Сулейман АБДУЛКЪАДИРОВ,
Саидгьасан АГЬМЕДОВ,
Магьмуд АЛИБЕГОВ,
Москва шегьер

Виш йис кван алатнаватлани, 1918-йисуз большевикри ва эрмени дашнакри Къуба уездда чкадин агъалийрин кыилел гъайи мусибатриз талукъ цийи-цийи делилар винел акъатзава. Ина яшамиш жезвай мусурман халкъариз дуван къур большевикриз ва дашнакриз иллаки лезгийр аквадай вил авачир, вучиз лагъайтла сифте яз лезгийр яракъ къуна абурун хура акъвазнай ва чапхунчийрихъ галаз эхирдалди женг члугунай. Гъавилй дашнакар лезгийриз генани къевелай басрух гуз, жезмай кван абурун гзаф хуърер чукурниз алахъзавай.

Тарихдин делилрай ва архивдин материалрай малум жезвайвал, Къуба уездда кыле феи геноциддин негизжада чклай 162 хуърукай 60 лезги хуърер тир. Ина телеф хъайи 16 агъзурдалай гзаф инсандикай 8 агъзур лезгийр я. Эрмени дашнакри агъзурралди азербайжанвийриз, татриз ва маса халкъарин векилризни гъелягъар къунай, абурун 102 хуър чукурнай. Са бязи хуърер кылай-кылиз цай яна канай. И кар сеbeb яз 27 хуъруьн гел михъиз квахъна. Квахъай хуърерик Кцларин Лангууба, Къвед лагъай Яргун ва Цалагур къишлах хуърерни акатзава.

Лезги хуърериз басрух гунин мад са сеbeb авай. А чавуз Муьгъубали эфенди Кузунви ва Гъатем агъа Ч I а к I а р в и хътин къагър и м а н а р кыиле авай лезгийрин яракълу кертри Къуба уездда большевикрив Совет гъукумат туькълуриз тазвачир. (Килиг: Азербайжан Республикадин Гъукуматдин Сияси Партийрин ва Ичтимаи Гьерекастрин Архив. Ф. 1. Сиягъ 405. Д. 107. Л. 8.). Муьгъубали эфендидиз ва Гъатем агъадиз чара-чара хуърера арадал атанвай гъвечи кертрини куьмек гузвай. Ихътин кертрирай сад Аваран къватгалдин (жемиятдин) кыл Гъажи Шейда Назаралидин хци туькълурнай. А чавуз Истанбулда келна хтай Гъажи Шейдади регъбервал гузвай къватгалдик Аварандалай гъейри Хуьрел, Вурвар, Цалагур ва Цалагур къишлах хуърерни акатзавай. (Килиг: Азербайжан Республикадин Гъукуматдин Архив. Ф. 1061. Сиягъ 1. Д. 97, л.4; Д. 98, л.3,5; 10-10 муькуь пад, л. 6-6 м.п., л. 7,8,9-9 м.п., л. 11 м.п., 12-12 м.п., 13-13 м.п.).

Хайи элдин таъсиб члугвадай, гзаф акълулл кас тир Гъажи Шейдади гъеле 1917-йисуз эрмени дашнакрин сад лагъай кертри Къубадин атайла хуър хъун патал 60 касдикай ибарат тир кертри туькълурна абур яракъриз таъминарнай. Са йис алагъайла, 1918-йисан майдиз лезгийри Къубадин Дигагъ хуъруьн гила «Къанлу дере» лугъузвай клама дашнакрихъни большевикрихъ галаз дяве ийидайла Гъажи Шейда аниз 100 яракълу гваз атанай. Гъа са вахтунда ина машгъур аваранви къачагъ Абдулманаф Абдулкеримовани вичин 200 касдикай ибарат кертри кыиле аваз женгера иштиракзавай. Аваранвийр гъиле яракъ къаз мажбур авурди 1918-йисан 1-майдиз 2 агъзур дашнакрин кыиле аваз Къубадиз басрух гайи эрмени жаллати, пехъи полковник Срванцтян Амазаспан са эмир тир.

Пехъидан эмир

Къубадиз басрух гудайла Амазаспа Баку-Хачмаз ракъун рекъин къерехда авай вири хуърер цай яна чукурун патал кылди эмир ганай. И гъисабдай эрменири цудралди хуърер цай яна канай. Гилан Шабран райондин Девечи, Эмирханлы, Саадан, Чархана, Алиханлы, Агъасибейли, Коланы, Араб

Гъамийе ва маса хуърерик, Сиязан райондин Сиязан, Нардаран хуърерик, Хачмаз райондин Нерезан, Цалагур, Худат, Цийи Хачмаз, Чархи хътин яшайишдин маканрик, гъакни Къубадин ва Кцларин ракъун рекъиз мукъва хуърерик иллаки члехи зарар хкурнай. (Килиг: АРГъА. Ф.1061. Сиягъ 1. Д. 97., Д. 98.).

А чавуз эрменири цай яна чапхунай хуърерикай садни ракъун рекъиз мукъва Цалагур къишлах тир. Гъукуматдин Силисдин Комиссияди силис къур вахтунда Гъажи Шейдади икI лагъанай: «...Аваран къватгалдик куд хуър акатзава. Абурукай сад ракъун рекъивай 3 версинин мензилда авай Цалагур къишлах я. Алай йисан гатфариз и хуъруьз Амазаспан къушундай тир эрменири басрух гана. Эрменири хуър барбатна: 13 къвал цай яна кана, къвалера авай шейр тарашна...» (Килиг: АРГъА. Ф. 1061. Сиягъ 1. Д. 98. Л. 2).

Кана члух хъанвай къвалер, къенвай ва чпел залан хирер хъайи инсанар акур Гъажи Шейдади къисас къахчун къетна. Ада 50 касдин кыиле аваз вичиз куьмек гуз атай цалагурви Юнусахъ галаз санал Худатай Къубадиз къевезвай 300 дашнакрин рехъ атлана. Вичин кертрида 120 кас авай Гъажи

ЦИУЗ АВАТАЙ ХУЪР

1918-ЙИСАН МАЙДИЗ ЭРМЕНИ ДАШНАКРИ АВАРАН ВУЧИЗ ЧУКУРНАЙ?

Шейдади дяведа цудралди эрменир яна къена ва 40 дашнак есирда къуна. Ахла ада и есирар Худата авай эрменирин яракъриз дегишарна.

И вакъиадикай вичихъ гзаф хъел акагай Амазаспа басрух гун патал Аваран хуъруьз са кертри ракурна. Им садазни хабар авачир, садлагъана авур гъужум тир.

Садлагъана авур гъужум

Экуьн яралай балклараллай 200 эрмени хуъруьз гъахъайла садбур гъеле ахварай аватнавачир. Гъажи Шейда вичин кертри галаз Худатиз, Абдулманаф Куьредиз фенвайвилйай хуър куьмек авачиз амай. Чпив тфенгар гвай ва-цуд кас гъасятда дяведиз эгечина. Гуьгъуьнлай чир хъайивал, вири санлай 14 касдив яракъар гвай ва женгина абуруз вичин 30 яшар тир Мегъди Агъмедан хци регъбервал гузвай. Чапхунчийрин хура акъвазнавай и гъвечи кертрида хуъруьн агъсакълрикай тир Магъмудан къве хци - Къарабега ва Балабега, Гъакиман рухвайрикай Микаила ва Исмаила, Гъаждин хва Шамила, Арзаматан хва Къагъримана, гъакни хуъруьн жегълрикай Шемседина, Шихзадади, Нугъмегъира, Шемшира, Гъемзеди ва Чигалиди женг члугъузвай.

Мегъдиди хуъруьн жемиятдиз, иллаки къуьзуьбуруз, дишегълйриз ва аялриз там галайнихъ катдай мумкинвал гун патал вичин кертри къве чкадал пайна. Эрменирни къве патаз басрух гуз мажбур хъана. Са сят кван вахтунда душмандин вилик пад къур 14 касдикай 10 аваранви гъелек хъана. Сагъ амай 4 касди эрменир ленгарун къарардиз къачуна. Абур тфенгар хкажна къвалерин далдадикай хкатна ва атана дашнакрин вилик акъвазна. Эрменириз и ксар теслим жезвай хъиз хъана ва са шумуд дашнакди балкларилай чилел хкадарна. Абуруз мукъв агатиз кландамаз аваранвийри гуьлле гана. Гъа икI, хуъруьн жегълри мад са шумуд дашнак тергна. Балклараллай дашнакри са легъеда 4 касни турунай акъудна. Гъиле яракъ къуна душмандин хура акъвазай аваранвийр вири къебалвилелди гъелек хъана. (Килиг: АРГъА. Ф. 1061. Сиягъ 1. Д. 97. Л. 4).

1918-йисан 13-декабрдиз хуъруьн жемиятдин къватгалдик акъудай къарардай чир жезвайвал, а чавуз эрменири садлагъана авур гъужум сеbeb яз 56 аваранви гъелек хъана. Абурукай 22 касди душмандихъ галаз дяведа, 34 касди хуърй акъатдайла чпин дуьнья дегишарна. Гъелек хъайибурукай 14 инсан дишегълйар я. (Килиг: АРГъА. Ф. 1061. Сиягъ 1. Д. 98. Л. 3, 10-10 м.п.).

Хуърй акъатдайла дишегълйрикай Назханум Загъидханан руша, Суьрме Эмирханан руша, Гъабибет Малла Мирзедин руша ва Набат Къадиран руша чпин вилик акъатай 3 дашнак яна къена ва чебни гъелек хъана.

Архивдин материалрай акъвазвайвал, дашнакри са шумуд къвализ цай яна къене авай шейрни галаз кана. Абуру хуъруьн мал-девелт кылай-кылиз тарашна. Месела, Зейидхан Бубадин хцин са балклар, 50 лапаг, 2 яц, са шумуд шешел къуьл, Гъажи Шейдадин хва Жамалуддинан туьквенда авай вири малар, къвале авай къиметлу эменнияр, Малла Шихмегъамедан 3 яц, 10 лапаг, са шумуд шешел къуьл, Малла Мирзедин хва Таждидинан 2 тфенг, 2000 манат пул, 2 кал ва са шумуд шешел къуьл тухвана. Эрменири хуъруьн 24 къвал кылай-кылди тарашна. И къвалерай 7 араба ацай мал-девелт, 16 яц, 15 балклар, 100 лапаг, 15 кал, 7 кал гамиш, 40 шешел къуьл тухвана. Санлай хуъруьн агъалийриз а чаван урус пулуналди 279 агъзур манатдин зиян гана. (Килиг: АРГъА. Ф. 1061. Сиягъ 1. Д. 98. Л. 3, 10-10 м.п.).

Аваран тарашайдалай къулухъ эрменири и къватгалдик акатзавай Хуьрел ва Цалагур хуърелар вегъена. Хуьрелдал абуру 10 кас яна къена. Хуърй акъатдай вахтунда 27 инсан - 16 итим ва 11 дишегъл гъелек хъана. Ина дашнакри 24 къвал тарашна. Гъаживерди Алимурадан хцин 40 лапаг, 5 кал, 10 четвер къуьл, Кичибег Велибеган хцин 32 лапаг, 3 кал, 1 балклар, са шумуд шешел къуьл, Микаил Тагъид хцин 30 лапаг, 2 кал, 1 балклар, 1 тфенг вахчуна. Санлай эрменири тарашай 24 къвалар 182 лапаг, 27 кал гамиш, 15 халича, 5 тфенг, 90 пут къуьл тухвана. (Килиг: АРГъА. Ф. 1061. Сиягъ 1. Д. 98. Л. 6-6 м.п., 9-9 м.п.)

Эрменири Цалагур хуъруьзни дуван къуна. 2 гъавадин 10 къвал кылай-кылиз цай яна кана. Тек са Мамед Хаметан хцик 100 агъзур манатдин зарар хкурна. Дашнакрин гъужум авур вахтунда и хуърй 40 инсан - 28 итим ва 12 дишегъл гъелек хъана. Эрменири Цалагурдин агъалийрик 308 агъзур манатдин зарар хкурна. (Килиг: АРГъА. Ф. 1061. Сиягъ 1. Д. 98. Л. 11 м.п., 13-13 м.п.).

Ибуру гуьгъуьнлай малум хъайи делилар я. Са шумуд йикъалай тамарини чуьллерай чпин къвалериз хтай агъалияр лугъуз тежедай хътин вагъшивилерин шагъид хъана. Эрменири гъам Аварандал, гъамни Хуьрелдал ва Цалагурдал чпин хура акъвазай ксарин мейитар жидайривни турарив кукълварна чир тежедай гъалдиз гъанвай. Гъа идалди абуруз лезгийриз кичлерариз кланзавай. Ингъе душман ягълмиш тир. Лезгийрихъ кич кутун мумкин тушир. И вакъиайри чпиз къевелай эсер авур Аваран, Хуьрел, Цалагур ва маса хуърерин лезги агъалияр къвачел къарагъна. Абуру гъиле яракъ къуна Муьгъубали эфендидин ва Гъатем агъадин кертририк эгечина. И кертрирай лагъайтла, Къубадин Дигагъ хуьре пехъи большевикрин ва эрмени дашнакрин пемпе цавуз акъудиз гъазур хъанвай.

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ

Цийивилер

www.samurpress.net

Чехи мярекат

Бакуда члехи мярекат - шопинг фестивал кыиле физва. Чи уьлкведа сифте яз тешкилнавай и фестивалди агъзурралди инсанар вичихъ ялнава. Мярекат ачухардайла Азербайжандин Гъукуматдин Куьлерунин Ансамблди къалурай цийи программади вири гъейранарна. Гъам бакувийриз, гъамни къецепатан мугъманриз концертдикай гзаф хуш атана.

Алай йисан 10-апрелдилай гатуннавай фестивал 10-майдалди давам жеда. Нубатдин ихътин мярекат октябрдин вацра тухун къарардиз къачунва. Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиеван 2016-йисан 1-сентябрдин серенжемдив къадайвал, Азербайжанда шопинг фестивалар гъар йисуз тухуда. Абуру тешкилуниз Республикадин Медениятдин ва Туризмдин Министерстводин патав гвай Конгрессрин Бюроди регъбервал гуда.

Санал къвалахзава

Азербайжан ва Дагъустан республикайрин санал къвалахунин рекъай алакъяар къвердавай мягъкем жезва. Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева и алакъяар вилик финиз къевелай фикир гузва. Гъа и кар сеbeb яз эхиримжи йисара къве республикадин арада дуствилин алакъяар генани мягъкем хъанва.

Санал къвалахунин карда Гъейдар Алиеван Фондуни члехи роль къугъвазва. Президент Илгъам Алиеван талукъ серенжемдив къадайвал, Дербентдин медениятдин гуьмбетар гуьнгъуна хтун патал пулуни такъатар чара авунва.

Азербайжан Республикадин Сад лагъай вице-президент Мегърибан Алиевади регъбервал гузвай Гъейдар Алиеван Фондуни куьмекдалди Дербентдин чирвилерин карханаар, мектебар гуьнгъуна хузава. Идалай гъейри маса хийирлу кранни кыиле тухузва. Шегъердин парк, Гъейдар Алиеван тварунихъ галай проспект абадарун патал къулайвилер арадал гъизва.

Майишатдин цийи хел

Регионар вилик тухунин Гъукуматдин Программатив къадайвал, Къуба района хуъруьн майишатдин цийи хел кардик кутаз кланзава. Алагъай асирдин 70-йисара Къубада багъманчивал хъиз, барамачивалин вилик фенвай. Ингъе гуьгъуьнин йисара и хилез къайгъусузвал къалуруна ва агъалияр барамачивилин машгъл хъхъанач.

Гила цийи кыилелай майишатдин и хел арадал хкиз кланзава. И ниятдалди хуьрера тутун багълар кутадай чкаяр тайинарнава, Китайдай 15 агъзур тутун къелемар гъанва. А къелемар Республикадин Хуьруьн Майишатдин Министерстводин Къуба райондин Зердаби посёлкда авай Майвачивилин ва Чайчивилин Институтдин 1 гектар чилерал канва. Цийи къелемри члехи ва хуьтуьл пешер агакълардай мумкинвал гуда. Им лагъайтла, барамачивал вилик тухун патал кыилин шартликай сад я.

TÜRKİYƏ

Abdulla Qubalı (ortada) kitab təqdimatında

İmza mərasimində

“Rekor müzik” mağazasında

Ayışat Aşırım evində

Dümbərz kəndi

Manyasın ləzgi evləri

Şeyx Şamil hərəkətinin süqutundan sonra, on doqquzuncu əsrin ikinci yarısından başlayaraq, Dağıstandan və Azərbaycandan köçürülən ləzgilər, avarlar və digər xalqların nümayəndələri Qafqazdan ayrılaraq, Osmanlı dövlətinə pənah aparır; İstanbul, Ankara, İzmir, Kars, Bursa, Balıkesir, Sivas, Berqama, Dənizli şəhərlərində və onların yaxınlığında məskunlaşırlar. Onların bir çoxları dağlıq və dağətəyi ərazilərdə yeni kəndlər salırlar. Ləzgilərin yığcam yaşadıqları belə yaşayış məntəqələri arasında Balıkesir yaxınlığındakı Manyas qəsəbəsi, Ortaca, Yayla, Misi kəndləri, İzmir yaxınlığında yerləşən Dağıstan, Ankara yaxınlığındakı Akgöy, Akhan kəndləri vardır.

Qəzetimizin 30 may 2009-cu il tarixli sayında Türkiyənin Balıkesir bölgəsində yaşayan ləzgilərlə bağlı əməkdaşlığımızın qeydlərini vermişdik. Bu dəfə o, Türkiyədəki soydaşlarımızın dəvəti ilə Bursaya və Balıkesir vilayətinə səfər etmişdir.

“LEZGIYE” TANIDILDI

Türkiyəyə səfərimiz Bursanın «Star Ajans» nəşriyyatında “Lezgiye” kitabının çapdan çıxması ilə əlaqədar idi. İlk dəfə idi ki, ləzgi yazarın kitabı türk dilində işıq üzü görürdü. Onu ləzgi dilinə və ədəbiyyatına böyük sevgisi ilə tanıyan izmirli Abdulla Qubalı tərcümə etmişdi. Əcdadları Quba rayonunun qızılardan olan A.Qubalı “Hal” romanının, “Qürub”, “Bir yaz gecəsi” povestlərimin, “Lezgiye” pyesimin üzərində sayılı çalışmış, onların ruhunu qorumağa müvəffəq olmuşdu. “Lezgiye”də təsvir olunan hadisələrin bir qismi Türkiyə ilə, orada yaşayan ləzgilərlə bağlı olduğuna, pyesin baş qəhrəmanı Lezgiyə obrazının köməyi ilə Azərbaycanın və Türkiyənin xalqları arasında möhkəm mənəvi bağların olduğunu göstərməyə çalışdığımıza görə əsərin bu ölkədə nəşr olunması mənim üçün böyük əhəmiyyət daşıyırdı.

Bu arzumun reallaşmasında mənə Türkiyədə Dağıstan və ləzgi mədəniyyətinin tanınmasında əvəzsiz xidmətləri olan Yaşar Sabri Döndər və Ramazan Kor mənəvi yardım göstərdilər. Onların rəhbərlik etdiyi Bursa Dağıstan Kültür və Dayanışma Dərnəyinin və Bursa Böyükşəhər bələdiyyəsinin təşkilatçılığı ilə Bursanın Atatürk Kongre Mədəniyyət Mərkəzi Merinosda “Lezginka” ansamblının konsertindən əvvəl keçirilən kitab təqdimatında yüzdən çox adamın iştirak etməsi olduqca sevindirici idi. Onların arasında əyani və qiymətli olaraq tanıdığım bir çox dəyərli insanlar var idi. Tədbir ictimaiyyətdə böyük maraq doğurdu, səmimi söhbətlər, maraqlı müzakirələrlə yadda qaldı.

QAFQAZIN RUHU

1999-cu ildə yaradılmış “Dağıstan Kültür və Dayanışma” dərnəyinin bel sütünları olan Yaşar Sabri Döndər və Ramazan Kor Türkiyədə Dağıstan, eləcə də ləzgi mədəniyyətini, adət-ənənələrini yaşatmaq üçün əllərindən gələni edirlər. Bu iki fədakar insanın söyləri nəticəsində dərnək nəinki Bursada, həmçinin bütün ölkədə tanınır. Hər il şəhərdə keçirilən “Xeyir” məclislərinə, “Afar gecələri”nə müxtəlif bölgələrdən ləzgilər, dağıstanlılar, ümumən Qafqaz əsilli türklər gəlirlər. Təşkilatın yüksək mənəvi dəyərlərə söykənən məramı var - millətdən asılı olmayaraq, Qafqaz bağları olan bütün insanları birləşdirmək. Bütün dünyada məşhur olan Dağıstan

Dövlət Akademik Rəqs Ansamblı “Lezginka”nın 27 illik fasilədən sonra Türkiyənin digər şəhərlərində olduğu kimi Bursada da konsertini təşkil etmək bu dərnəyin təşəbbüsü olub. Bursa Böyükşəhər bələdiyyəsinin və Yalova Quzey Qafqaz Dərnəyinin dəstəyi, ayrı-ayrı iş adamlarının maddi köməyi sayəsində tədbir yüksək səviyyədə keçdi, şəhərdə əsl “Qafqaz rüzgarı” əsirdi.

Bursanın 1400 nəfərlik konsert salonunda keçirilən “Lezginka”nın konsertində iştirak etmək üçün dəvət alana kimi “Dağıstan” dərnəyinin bu qədər nüfuzu olduğunu təsəvvür etmirdim. Konsertdən sonra tamaşaçıların bir hissəsi getmədi. Çoxdan bir-birini görməyən insanların şirin söhbətləri bitmədi. Gənclər haradansa bir nagara tapıb gətirdilər. Mərkəzin çıxışında rəqs gecəsi başlandı.

REKOR MÜZİK

Bursanın Səlcuq hatun məhəlləsində yerləşən “Rekor Müzik” mağazası nəinki Bursada, hətta Türkiyədən uzaqlarda da tanınır. 1978-ci ildən fəaliyyət göstərən bu mağaza klarnet, saz, zurna, ney, gitara, akkordeon, pianino və digər musiqi alətlərinin satışı ilə məşğuldur. Lakin ona şöhrət gətirən solo klarnetlərdir. Bu musiqi alətinin sənətkarı isə mağazanın yaradıcısı və sahibi olan Ramazan Korudur. Əslində mağaza Ramazanın bu alətə olan xüsusi sevgisi nəticəsində yaranıb. İndiyə kimi o, 7 mindən çox klarnetə həyat verib. Yaxınlıqda onun ayrıca sexi də var. Burada o, bizi bu çətin, zərgər dəqiqiyyətlə tələb edən yaradıcı işlə tanış etdi. 250-dən çox ayrı-ayrı hissəciklərdən hazırlanan bu alətin yaradılmasından ötrü nə qədər zəhmət tələb olunduğunu bizə əyani olaraq göstərdi. Alətin ecetetik gözəlliyə malik olmasından ötrü yüksək zövq tələb olunduğunu qeyd etdi. Düzgün köklənməsi üçün musiqi duyumunun olmasının vacibliyini vurğuladı.

Bu musiqi alətinə olan sevgisinə görə Ramazan bəy əmisi Mehmet Eminə minnətdardır. Uzun illər İstanbulda əmisinin evində yaşayan, burada təhsilini davam etdirən Ramazan fransız, alman dillərini mükəmməl bilən, dərin musiqi savadı olan bu insanın Bursaya ilk dəfə İtalyandan klarnet ustası dəvət etdiyini,

bu sənəti ona necə öyrətdiyini minnətdarlıqla xatırlayır. Uzun illər Fransada yaşamış professor Mehmet Emin 1969-cu ildə dünyasını dəyişib. Sevindirici haldır ki, 40 ilə yaxın müddətdə “Rekor Müzik” öz markasını saxlaya bilib. Bunun da səbəblərindən biri mağazanın musiqi alətlərinin təmirini də həyata keçirməsidir. Bütün bu işləri Ramazanın rəhbərliyi ilə onun ailə üzvləri - qardaşı Sabri, böyük oğulları Mətin və Fəhmi nizamlayırlar. Hazırda klarnet düzəltmək kimi zərif və incə işi Ramazanın bacısı oğlu Hüseyin Ünlü davam etdirir. Onun bu sahədə istedadı olduğunu görən, sənət yolunun davamçısının olmasından qürur duyan Ramazan bəy “Rekor Müziyin” sorağına dünyanın müxtəlif yerlərindən musiqiçilərin gəldiyini fəxrli bildirir.

ZÜMRÜD EVLƏR

Ləzgilər yaşayan məhəlləyə Bursanın yerli əhalisi “Zümrüd evlər məhəlləsi” adını verib. Bir zamanlar bura başdan-baş zümrüd meşələrindən ibarət, olduqca gözəl mənzərəli yer idi. Sonralar həmin ərazidə çoxlu evlər tikilib və yaşıllıqlar tədricən yox edilib. “Zümrüd evlər məhəlləsi” 50-60 il əvvəl salınıb. Bursanın ən yüksək yerində, dağlıq ərazidə ucalan bu evlərin sakinlərinin çoxunun əsl Dümbərz kəndindəndir. Eyni ailənin üzvləri, qohum-əqraba bir-birinin yaxınlığında evlər ucaldıblar.

Belə evlərdən biri Ramazan Korun dayısı Said Aşır məxsusdur. O, keçən il 93 yaşında vəfat edib. Onun 91 yaşlı arvadı Ayışat bizi mehribanlıqla qarşıladı. Bu ikimərtəbəli evin birinci mərtəbəsinə daxil olanda mənə elə gəldi ki, Azərbaycanın ləzgi kənd evlərindən birindəyəm. Eyni arxitektura, eyni dəb, eyni xalça düzümü. Mənim ləzgi olduğumu biləndə qadının gözləri yaşardı. O, təmiz ləzgi dilində elə gözəl, elə səlis danışdı ki, mən heyrətlə onu dinləyirdim. Bu evi Said Aşır 50 il əvvəl Dümbərzdən köçəndən sonra öz əlləri ilə inşa edib. Onlar 7 övladlarını burada böyüdüb ərsəyə çatdırıblar. İndi Ayışat xalının 50 nəvəsi, 20 kötücəsi var. Bizim gəlişimizi bilən oğlu Əli, qızları Hənifə və Nuray da gəlib çıxdılar. Onların ürəkləri dolu idi. Ayrılanda Ayışat xala mənə «Вун вучиз фад хьфизва? Вакай заз Ватандин ни атана хьи, чан руш» (Niyə tez gedirsən, səndən vətən qoxusu gəldi, qızım) dedi.

Ramazan Korun qardaşı Sabri Korun evində bizi xüsusi təntənə ilə qarşıladılar. Ev adamlarla dolu idi. Mətbəxdən piçeklərin (ləzgi ət və göyərti qutabı) xoş ətri yayılırdı. Geniş, yaraşıqlı qonaq evindəki stullar, divan, kreslolar dolduğundan, adamlar yerdəki xalçaların üstündə oturmuşdular. Yuxarı başda Sabri Döndərin 85 yaşlı atası Hifzi dayı və 84 yaşlı anası Ummugülsüm xala əyləşmişdi. 65 il birgə ömür sürmüş bu nur çöhrəli qocalar şirin zarafatları ilə məclisə dad

LƏZGİLƏRİ

qatırdılar.

Bir azdan Qusar rayonunun Hil kəndindən olan, Sumqayıtda təhsil almış, sonradan övladları ilə Bursaya köçmüş Cariyə Bədəlova da gəlib çıxdı. Qonaqlar arasında Xaçmaz rayonunun Qoçaqlı kəndindən olan gənc ailə - Emin və Nazlı Həkimovlar da var idi. Bu cütlüyə hamı kimi biz də tez isnişdik. Emin təkrarsız anları foto və video yaddaşa köçürür, Nazlı isə döşünə önlük taxıb piçək bişirirdi. Ləzgi dili hamımızı birləşdirib bir doğma ailə etmişdi.

UNUDULMAZ GECƏ

Balıkesir şəhərində "Lezgiyə"nin təqdimatına həsr olunmuş görüşə yüzə yaxın adam gəlmişdi. Balıkesir və Bursa "Dağıstan" dərnəklərinin təşəbbüsü və birgə təşkilatçılığı ilə keçirilən bu tədbir səmimi ünsiyyət, könlü söhbətləri ilə seçilirdi. Gələnlərin əksəriyyəti 2008-ci ildə Balıkesirdə olarkən yaxından tanış olduğum insanlar idi. Onların arasında yaşlılar, orta nəslin nümayəndələri, gənclər, hətta yeniyetmələr də var idi.

Osman Göçməz bu görüşün onlar üçün çox önəmli olduğunu qeyd etdi. Balıkesir "Dağıstan" dərnəyinin mərhum sədri Cevdet Yıldızın vaxtilə dərnək adından hazırladığı xatirə hədiyyəsini təqdim etmək üçün onun həyat yoldaşı Gülnədam Yıldız söz verdi. "Kaş ki, Cevdet bəy bunu özü edəydi. Bunu dərnəyimizin bütün üzvləri çox arzulayırdı", - deyən Gülnədam xanım kövrəldi.

Sonra çay süfrəsi arxasında şirin söhbətlər başladı. İbrahim Afacan ağsaqqallar adından çıxış edərək belə görüşlərin onlar üçün önəmli olduğunu qeyd etdi.

Dünyanın müxtəlif yerlərində yaşayan ləzgilərin həyatı ilə bağlı hər şey onları maraqlandırır. İnternetin artıq sərhədləri aşdığı, balıkesirlilərin Bakıda ləzgi dilində nəşr olunan "Samur" qəzeti, ləzgi folklorunu və mədəniyyətini təbliğ edən "Suvar" ansamblı haqqında geniş bilgiləri olduğunu görmək xoş idi. Ləzgi dilinin indiki vəziyyəti ilə bağlı narahatlıq söhbətlərin mayasını təşkil edirdi.

Bursada sığorta şirkətlərindən birində çalışan Yaşar Sabri Döndərin ana dili ilə bağlı narahatlığı, Türkiyə ləzgilərinin gənc nəslinin onu unutmaq təhlükəsi ilə üzləşməsi ilə əlaqədar keçirdiyi ağır hisslər bizə tanış idi. O, dedi:

- Gənclərin bir qisminin ana dilini başa düşsə də, danışa bilməməsi reallıqdır. Bu reallığın məsuliyyəti isə yaşlıların boynuna düşür. Axı övladlarına vətənə, torpağa, xalqa, ana dilinə sevgi hissini aşılamaq onların borcudur. Övladının öz ana dilini başa düşmədiyini görmək qədər ağır nə ola bilər? Təəssüf ki, bəzi insanlar bunu sonradan, çox şeyi itirdikdən sonra anlaşırlar.

Məndən "Dil haqqında ballada" poemamı oxumağı xahiş etdilər. Mən oxuduqca kövrəlmiş üzlər, dolmuş gözlər görür, dünyada ana dili qədər heç nəyin insanları bu qədər doğmalaşdırma bilmədiyini haqqında düşünürdüm.

Görüş gecə yarısına kimi çəkdi və unudulmaz anlarla yadda qaldı.

GÜLZAR NƏNƏNİN YANINDA

Manyas Balıkesir rayonunun bir qəsəbəsidir, türklər ona "ilçə" deyirlər. Burada 40-a yaxın ləzgi evi var. Onların yaşlılara qərq olmuş iki, üç, hətta dörd mərtəbəli gözəl, yaraşlıq evləri uzaqdan diqqəti cəlb edir. Belə evlərdən birinin sakini, 95 yaşlı Gülzar Tanrıverdi qızının qonağı olduq. Belə bükülsə də, diribaş olan bu ağbəniz, alagöz qadın yaman söhbətçil idi. Keçən il 95 yaşında vəfat etmiş ömür yoldaşı Mehmetxanla üç qız, bir oğlan böyüdən nənənin nəvə-nəticələri var. Qızı Nurtən, böyük nəvəsi Fatma ilə ləzgi dilində danışdığını gördə ondan xəbər aldım:

- Gülzar nənə, o biri nəvələriniz də ləzgi dilini bilirmiyə?

- Nəvələrimin hamısı ləzgi dilində bülbul kimi ötür, - deyən qadın özündən razı halda cavab verdi. Sonra isə əlavə etdi: - Mehmetlə mən uşaqlarla evdə həmişə ləzgi dilində danışmışıq. Türkçə onsuz da öyrənəcəkdilər. Azı qonşuda, küçədə, məktəbdə, televizorda türk dilində danışsınlar.

DÜMBƏRƏZDƏ BİR GÜN

Haqqında çox eşitdiyim, yetirmələri arasında bir sıra tanınmış şəxslərin olduğu Dümbərəzi görmək, nəhayət, mənə nəsib oldu. Balıkesirlə Manyas qəsəbəsinə yaxın ərazidə, təxminən 17 km aralıda yerləşən Dümbərəz (1960-cı ildə onun adı dəyişdirilərək Yayla olub. Buna baxmayaraq, sakinlər onu köhnə adı ilə adlandırırlar.) Şeyx Şamilin təslimindən sonra Azərbaycan və Dağıstandan sürgün edilən ləzgilərin Türkiyənin Balıkesir bölgəsində qurduğu ilk kənddir. O, 1865-ci ildə bölgənin ən yüksək yeri olan, təbiəti Dağıstanı xatırladan Kəltənədə salınıb. Bir dəfə vətənlərindən didərgin düşən insanlar burada təbiətin sərt sınaqları ilə üzləşirlər. Onlar düz dörd dəfə yerlərini dəyişmək məcburiyyətində qalırlar. Dağın ətəklərinə köçüb indiki ərazidə qərar tutmaları üçün 20 il tələb olunur.

Kəndin girəcəyində, tərənin üstündə iki qədim ağac var. Altındakı torpağı ovulub tökülüb, qurumuş kökləri havadan asılı qalmış bu ağacları gördə necə sarsıldığımı sözlə ifadə etmək çətindir. Ağaclar bir neçə kökü ilə tərənin başındakı torpaqdan elə yapışmışdı ki... Bu, əsl ölüm-dirim mübarizəsi idi. Eynən həmin ağaclar kimi idi Dümbərəz. Gözəl

meşələrin qoynunda yerləşmiş evlərin çoxunun qapısı bağlı, küçələri adamsız kənd nisgil aşılayırdı.

- Kənddə hazırda neçə ailə yaşayır? - deyən xəbər aldım.

- 36 - deyən cavab verdilər.

- Əvvəllər neçə ev var idi?

- 130-140.

- Sakinlər hara gediblər?

- Manyasa, Bursaya, Balıkesirə, İstanbula.

- Qayıdanlar varmı?

- Son illər imkanlı adamlar öz dədə-baba yurdlarını bərpa etmək üçün səy göstərirlər. Dağılmış evlərdən biri də bizim ailəyə məxsusdur, - deyən Ramazan Kor bizə bir boş sahəni göstərdi. - Burada atam Abdullətif Fəhmi və anam Şazidə səkkiz övlad böyüdüblər. 1979-cu ildə atam, 1988-ci ildə isə anam dünyasını dəyişdi. O vaxtdan ev baxımsız qaldı. Buranı görəndə ürəyim qan olur. İstəyirəm burada yeni ev tikdirim, böyüklərimizin ruhu şad olsun.

Yarıuçuq evlərlə tərənin üstündəki "жувжувлар" - müasir elektrik pərvanələri tam ziddiyyət təşkil edirdi. Xalçalar döşənmiş səliqəli məscidin qapısı açıq olsa da, burada kiməsə görünmürdü. Evləri səpələnmiş kəndin ümumi şəklini çəkmək məqsədi ilə onun hündür minbərinin üstünə çıxmaq üçün qaranlıq, dolma pilləkənlərlə yuxarı çıxmalı oldum. Buradan təbiətin gözəlliklərini seyr etmək və dağılmış evləri saymaq asan idi.

Dümbərəzdə bir çox evlərdə olduq. Ən çox iki ailə yadımda qaldı. Onlardan biri Camal Hızılyə məxsus idi. Kəndin mənzərəli yerində ucaldılmış bu evdə hər cür şərait var idi. Onun şən, deyib-gülən arvadının ləzgi dilində bayatılar deməsi bir özgə aləm idi.

Süleyman Ünlün şəhər rahatlığı olan ikimərtəbəli evində bizi yemək dəstgahı gözləyirdi. Ocağın üstündə bir neçə qazanda yeməklər buğlanırdı. Xalçanın üstündə alçaq stolun arxasında yerdə oturub ləzzətlə bir-birindən dadlı xörəklərdən yeyə-yeyə Süleyman və onun həyat yoldaşı Eynurə ilə söhbət edirdik.

Qapısında şəxsi minik maşını, traktor, motosiklet, velosiped olan bu adam kəndin ən zəhmətkeş gənclərindən sayılır. Qoyunçuluqla məşğul olan onun həyat eşqi, kəndə bağlılığı, ailəcanlığı çoxlarına nümunədir. Bu gənc mənə tərənin başındakı cüt ağacın torpağa yapışmış köklərini xatırlatdı. "Nə qədər ki, belə gənclər var, kənd yaşayacaq," - deyən düşündüm. Bursada Hüseyin Ünlü, Dümbərəzdə isə Süleyman Ünlü qardaşları kimi ləzgi dilinin qədrini bilən, qəlbi saf, torpağa, ailəyə, dinə bağlı belə gənclərlə hər bir xalq qürur duyur.

Sədaqət KƏRİMOVA

Sabri Korun evində qonaqlıq

Piçək hazırlığı

Osman Göçməzin doğmaları ilə

Yaşar Sabri Döndər valideynləri ilə

"Lezginka" sevinci

Süleyman Ünlü

Hüseyin Ünlü

Camal Hızılyə ömür yoldaşı ilə

Fatma

Balıkesirdə görüş

Я ЛАЦАРИН ГАВДАН ДЕРЕ

Къацу багъдин юкьва гъавиз,
Курум-курум яд алахъиз.
Стахдин чар къелзава за,
Къве вилелай нагъв авахъиз.

Къацу багъдин юкьни-юкьвал,
Зар хараар цузавай руш.
Ви дердинай сефил я зун,
Цай галачиз кузавай руш.

Зун и пата, вун и пата,
Чан и патаз текъведай яр.
Лацу бишме гардандаваз,
Дагъдин къвед хъиз къекъведай яр.

Цуьккъед багъда таза гелер,
Акваз яр, вун шезавани?

Заз лишандин туплал тагъай,
Ваз рахадай мез авани?

Вили цава варз аквада,
Я ацлай варз, я ацлай варз.
Ацлай вацран экъуник ша,
Белки къмет жеда жал ваз.

Мани лугъур ви сивиз къий,
Гъар гафунихъ мас авай яр.
Къариблукъра вучзава на,
Къвале къани свас авай яр.

Вили цавар дамар-дамар,
Чубарукдин сиве самар.
Стхяр фей вахар я чун,
Рехъ ахъая, къакъан дагълар.

Зи диде Майтабан лезги
баядрал гъаф рикI алай. Ада
аваздалди абур лугъудайла,
вири гъейран жедай. Са ялце
вишелай гъаф баяд куъз жедай
дидедин чIаларин булахдай.
Абурукай са къадарбур
за къхена редакциядиз
ракъурзава.

**Мегъерали НАГЪИЕВ,
КцIар райондин
Лацарин хуър**

Дагъларин кIукI вуч къакъан я,
Ценеривай вацI физавай.
КIани къелем яргъараваз,
Зи рикIин къил къацI жезава.

И пад дере, а пад дере,
Силибурдин синел бере.
Агъзур жуьре цуьк акъуддай,
Чан Лацарин Гавдан дере.

Дагъларилай килигайла,
ХупI иер я Лацар яйлах.
Цуьк хураваз авахъзава,
Шумудни са ацлай булах.

На дагълара векъ ягъада,
За ви маргъар таз экъведа.

Ирид йисуз лишан квай яр,
За ви дердер гъаз экъведа.

Синидаллай лацу бишме,
Ам заз гъайи бахшандар я.
На чарадаз килигмир, яр.
Вакай элди рахшандарла.

Къаварилай къаваралди,
Ярдин рекъер галудна за.
Зарул-зарул бендер лугъуз,
Яр ватандив агудна за.

Тик гуьнедал тек инид тар,
Гатфар хъана, вун къацу хъуй.
Зун лагъана, масад гъайи,
Вун чи Самур вацIу тухуй.

Алай йисуз вичин 70 яшар
жезвай Мегъерали Нагъиев КцIар
районда Мегъерали Лацуви
хъиз сейли я. Хуьруьн вилик-
къилик галай, шаирдин рикI авай
и касди теснифнавай шириар,
адан гафариз къхенвай маниар
лацувийриз хъсандиз чида.

Гъаф йисара КцIар райондин
тарихдинни медениятдин
гуьмбетар хуьдай идарада,
гуьгуьнай хуьруьн беледияда
къвалахай и кас гила пенсиядиз
экъечIнава. Агъадихъ чна адан
са шириар гузва.

Лацар

Ният миъи, мугъман къани,
Икъван масан са хуьр женни?
Къхъиз шиир, лугъуз мани,
Ви тарифда за икI, Лацар.

Къуд пад чарчар, дамар-дамар,
Чи яйлахар – чичIид гамар.
Къилихъ галаз чи Шагъ дагълар,
Гавдан деред цуьк я Лацар.

Ви яйлахра кутуна ван,
Кфил ягъиз шад я чубан.
Эллер къени, чилер къубан,
Чи дагъларин рикI я Лацар.

ЧНА ГЪИКИ КХЪИНИ?

Гъар са чIала къел-къхъин къиле тухун патал
тайин тир принципар ва къайдаяр къабулун,
абур вилив хуьн чарасуз я. Къхъинар нормада
тун мураддалди къабулнавай вири къайдайриз
санлай орфография лугъуда. Орфографиядин
къайдайриз амал авун а чIалал къхъизвай гъар са
касдин буржи я. Гъайиф хъи, чна гъаф вахтунда
и принцип кваз къазвач, къилдин гафарин ва
грамматикадин такъатрин орфография
гъарада вичиз къандайвал чIурзава. Чаз къилди
са меслядакй лугъуз къанзава: къве жуьре
къхъизвай гафарикай.

Къве жуьре къхъизвай гафар

Лезги чIала абурун къадар тIимил туш
ва къелемгълийри а гафар гъарада вичиз
къандайвал къхъизва. И татугайвилихъ
галаз алакълу яз чна са шумудра месэла
къарагъарнай. Чи машгъур чIалан алмиривай
- филологиядин илимрин доктор, профессор
Ражидин Гъайдаровавай ва филологиядин
илимрин доктор, профессор, Россиядин
ТIебини Илимрин Академиядин академик
Агъмедулагъ Гуьлмегъамедовавай месэладиз
ачухвал гъун тIалабнай. Са гафни авачиз,
абур гафар къве жуьре къхъиниз ихтияр гана
къанзавайди туш лугъузвай. Ингъе вучиз ятIани
рагъмет хъайибуру и месэла гъялун патал
алахъунар авунач, я са макълани къхъенач.
Месэла лагъайтIа, гъял тавуна амазма. Къе
гъаф къелемгълийриз и гафар гъикI къхъидатIа
чизвач. Къве жуьре къхъизвай са бязи гафариз
вил вегъен:

АкI // акIа
Бадъава // бадъавая
Галтунун // калтунун
ГанIал // къанIал
ГамIунун // гатIунун
ГурцIул // курцIул
Гъараз // гъерез
Гъариб // къариб
Даим // даима
ДанIар // мIанIар
ЖукIум // жакIум
Заман // замана
ИкI // икIа
Иранбуба // яран буба
Иранвах // яран вах
Ирандиде // яран диде
Иранстха // яран стха
Йиртих // йитих
Канал // къанав
Келеф // кенеф
Кертич // киртич
Къабила // къебиле
КIад // кIатI

Чинеруг // чуьнуьруьгъ
Шаги // шигъи
ШакIурт // шукIурт
ЭкIи // укIи ва икI мад.

Са бязи гафар пуд жуьре къхъизва:
Бендегуьр // бендигуьр // буьндугуьр
Гъамшиалугъ // гъамшиалигъ // гъамшиалухъ
Желеб // желеби // желебир
Къарбу // къарба // къарби
Манкурт // манкъурт // манкъурт
Ничида // ничта // ништа
Тарикъат // терикъат // тIерикъат
Фагъир // факъир // фекъир ва икI мад.

Са бязи гафариз баян гун четин туш.
Месэла: чи орфографиядив къадайвал,
тIварцIизвезар им, ам, гъам, гъим? атIам ва
мсб. эхирда а авачиз къхъена къанзава. ГъакIни
тIварцIизвезрин дибрикай хъайи наречияр
эхирда а авачиз къхъида. Гъавилай *акIа*,
икIа ваъ, *акI*, *икI* къхъена къанзава. Гъа инал
лугъун хъи, къве жуьредин ва я пуд жуьредин
гафар дуьшуьш хъайила, са гафни авачиз,
орфографиядин гафарганда авай вариант
къагъун герек я. Гъавилай ана къалурнавайвал
аршин, *буьндугуьр*, *гатIунун*, *гъараз*,
гъамшиалугъ, *гъамшиери*, *даим*, *желеб*, *жукIум*,
калтунун, *мIанIар*, *шукIурт*, *эгъли* къхъена
къанзава.

Ингъе ахътин гафар ава хъи, гафаргандин
куьмекдалди абур гъикI къхъидатIа тайинариз
жезвач. Къелемгълийри гъахълу яз адал шак
гъизва.

Гафаргандал шак гъайила вучда?

Лезги чIалан орфографиядин гафаргандин
къве къайдадиз къелелай амал авун тIалабзава.
Сад лагъайди: Лезги къхъинрин чIалан дибда
авай гуьне нугъатдин фактарал амал авун
ва бинеламиш хъун. Къвед лагъайди: Са
гаф, гъатта адаз гуьне нугъатда виче менфят
къачудай варианттар аваз хъайитIани, къве
жуьре къхъинриз ихтияр тагун. Гъайиф хъи,
2011-йисуз чапдай акъуднавай «Лезги чIалан
орфографиядин словарда» и къайдаяр къведни
чIурнава. Санлай къачурла и гафарган гъаф
гъалатIар квайди хъанва ва адакай къилди
къхъена къанзава.

Гъам и, гъамни адалай вилик акъатнавай
гафарганра са къадар гафар къве жуьре
къхъенва. Эхиримжи гафаргандани ихътин
гафар тIимил авач: *гурцIул* // *курцIул*, *гъариб*
// *къариб*, *заман* // *замана*, *йиртих* // *йитих*,
канал // *къанав*, *келеф* // *кенеф*, *кертич* // *киртич*,
къабила // *къебиле*, *чинеруг* // *чуьнуьруьгъ*,
шаги // *шигъи*, *шандакъ* // *шиндакъ* ва икI

мад. 1989-йисуз Р.И.Гъайдарован редакциядик
кваз чапдай акъуднавай орфографиядин
гафарганда и гафарин анжах *заман*, *кертич*,
курцIул, *къанав*, *къабила*, *чинеруг*, *шаги*
хътин варианттар ганва. Къхъизвай ксари вуч
авурай? Гъи варианттар дуьзбур яз къабулрай?
Орфографиядин гафарганда анжах са вариант
къалурна къанзавайди я эхир. Ахътин къве
жуьре къхъизвай гафарни ава хъи, абур эсиллагъ
гафарганра гъатнавач. Месэла: *синкIил* //
цингил, *суьреги* // *сураги*, *турартар* //
турартIар, *турман* // *тIурман*, *харак* // *харакI*,
хъиф // *хиф*, *хъунч* // *къунч*, *экIи* // *укIи* ва мсб.
Ихътин гафариз ни къарар гурай?

Орфографиядин гафарганда гъатнавай
са бязи гафар лагъайтIа, чIалан пешекарри
масака къхъизва. И кардал гъалтайла абур
гъахълу я, вучиз лагъайтIа къхъинин къайда
грамматикадин категорийра, гафунин
къурулушда къиле физвай дегтишвилерилай ва я
гафунин вичин ванчелай, адак квай сесерилай,
гъижайрин къадардилай, ударенидилай ва мсб.
аслу яз тайинарзава. Са шумуд мисал гъин.
Техил, гуьр тун патал тIваларикай хранвай,
чепедай асуннавай чIехи къапунин тIвар
1955-йисан «Лезги чIалан орфографиядин
словарда» ва 1966-йисуз акъатай «Лезги
чIаланни урус чIалан словарда» «*катI*»
хъиз гъатнаватIани, гуьгуьннин йисарин
гафарганра «*клад*» хъиз къхъенва. ГъакI ятIани
къхъинра сифте вариантдикай менфят къачузва.
«Чинеруг» гафуниз фикир гун. 1955-йисалди
орфографиядин норма «чуьнуьруьгъ» тир.
1964-йисалай «чинеруг» къхъин дуьз яз
къабулнава. Ингъе ихътин нормадихъ галаз са
бязи алимар рази туш. А. Гуьлмегъамедова
гъеле 2012-йисуз къхъенвай: «Чи фикирдай,
ихътин дегтишвилихъ са чарасузвални авачир,
акси яз, и карди гъакъикъат литературный
чIалан бинедая авай нугъатдивай яргъа ийизва.»
1989-йисалди «шаги» къхъизвай, гила «шиги»
къхъизва. Алимди и гафуникайни винидихъ
галай фикир лугъузва. Гъа икI, алимди тайин
себебралди вич *кIи*, *курцIул*, *насиъат*, *стакан*,
шефтели, *шиндакъ* вариантрин ваъ, *икIи*,
гурцIул, *несиъат*, *истикан*, *шефтел*, *шандакъ*
варианттин терефдар я лугъузва.

Гила чи виридалайни сейли чIалан алим
Мегъамед Гъажиеван бязи фикирар рикIел
хъин. Ада вичин эсерра са бязи гафарикай
къхъенвайвал, лезги къхъинрин чIалан норма
гъамшиалугъ, *ихтилат*, *калтунун*, *кенеф*,
кертич, *мекир*, *мергъямат*, *хъелун*, *шала* ваъ,
гъамшиалигъ, *эхтилат*, *галтунун*, *келеф*, *киртич*,
микир, *мергъямат*, *хIалун*, *шеле* я. Гъайиф
хъи, эхиримжи орфографиядин гафарганда

М.Гъажиеван ва А.Гуьлмегъамедован бязи
къиметлу фикирар кваз къунвач. И кар
лагъайтIа, гафаргандал генани артухан шак
гуьниз себеб жезва. Гъатта бязи вахтара ина
къариба «цIийвилерни» гъалтзава. Месэла,
1955-йисалди къелен тIям авай мана гузвай
гафунин анжах «уьцIуь» вариант къхъинрин
чIалан норма яз къалурнавай. 1964-йисалай
гатIумна къве вариант - *кIуь* ва *уьцIуь*
къабулнава. Им вучтин къарар я?

Къелемгълийрик къалабурух кутазвай
мад са месэла. 1960-йисан сифте къилералди
яран буба, *яран диде*, *яран вах*, *яран стха*
къхъизвайди тир. «Яран буба» лагъайла вири
гъавурда акъазвай хъи, им ярдин буба лагъай
чIал я ва икI мад. 1964-йисалай вучиз ятIани
иранбуба, *ирандиде*, *иранвах*, *иранстха* къхъин
дуьз яз къабулнава. Вуж я ихътин къарар
къабулнавайди? 2011-йисуз чап хъанвай «Лезги
чIалан орфографиядин словардин» авторрикай
садмашгъуралим Агъмедулагъ Гуьлмегъамедов
я. А касди вичин «Лезги чIалан словардин»
III жилдина къхъизва: «Чи фикирдалди, гъаф
себебралди сифтегъан къайда дуьзди тир.»
Гъа и жилдина ада а гафарни *яран диде*, *яран*
буба, *яран вах*, *яран стха* хъиз къхъенва. ГъакI
ятIани чна вучиз чи хайибуру къалурзавай
гафарихъ «иран» гаф гилигъзава? Са гафни
авачиз, макъалада къарагъарзавай месэладихъ
авсиятда цIудралди маса делиларни гъиз жеда.
Ингъе гъайи делилар бес жезва ва абур чи
орфографиядин гафаргандихъ гъаф гъалатIар
квайди субутзава.

Са гафни авачиз, эхиримжи йисара
лезги чIалан орфографиядин нормар хъсан
дережадихъ агакъарун патал чи алимри са
къадар къвалахар тухванва, амма алфавитдихъ,
орфографиядихъ, гъатта пунктуациядихъ
авсиятда гъял тавунвай месэлаяр гъаф
ама. Са бязи алимри исаятда чи чIал авай
гъаларив гекъигайла и месэлаяр илимдин
рекъледи дуьздакъ гъялун мумкин туш
лугъузва. И карди лезги чIалан фонетикадай,
морфологиядай, синтаксисдай ва лексикадай
дерин ахтармишунар тухун тIалабзава. Бес
ихътин ахтармишунар мус тухуда? Абур
тухудалди чун гилер хъувчуьк кутуна
акъазна къанзавани? ЧIал гуьнгуьна хтун
патал гъар йикъан вичин гъукум ава эхир...

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ

Редакциядай: *Макъалада гъаф кар алай*
месэла къарагъарнава. Гъавилай чаз чи чIалан
алимрин, пешекаррин, къелелайбурун фикирар
чириз къан я. Къиметлу веревирдер газетдин
чинриз акъудда.

“САМУР ДИН” МЕКТЕБ

XVII ВИШ ЙИСАН ЛЕЗГИ ЗАРИЯР

XVII виш йис лезги халкъдин умуьрда хъиз, эдебиятдани залан девиррикай сад я. А девирда яшамаш хъайи чи къелемэгълийри халкъдин залан умуьрдикай, чапхунчийрин вагъшивилерикай, Ватандин четин гъаларикай гзаф эсерар кхъенва. А чъавуз и сеняткарри чпин эсерар са шумуд чъалал тесниф ийизвай. XVII виш йисуз араб ва фарс чъаларихъ галаз санал, туьрк чъалал кхъизвай лезги зарийрин къадар генани гзаф хъана. Гъа инал лагъана къанда хъи, а чъавуз чпин эсерар анжах са чъалал яратмишай сеняткарар чал кьериз-цъаруз гъалтзава. Тарихдин чешмейрай анжах са чъалал - арабдалди кхъей шаиррикай Гъашим ал-Ахтыдин твар малум я. Ам гзафни-гзаф чъехи сеняткар тир ва адан са къадар эсерар араб уьлквейрани машгур хъанай. Гъашим ал-Ахтыди виликан араб чъалалди кхъей лезги зарийрилай тафаватлу яз и чъалал чи поэзиядиз лезги темаярни гъана. Мисал яз ада Ахцегъин гъалар тесниф авур шиирар ва бейтер къалуриз жеда.

XVII виш йисан эхирра ва XVIII виш йисан сифте къилера яшамаш хъайи Гъашим ал-Ахтыдин араб чъалал поэзияди

вичелай гуьгъуьниз атай сеняткаррикай Рагъманкъули ал-Ахтыдин (XVIII в.й.), Къеан Агъамирзедин (XIX в.й.), Мегъамед Ярагъвидин (1772-1838), Мирзе Али ал-Ахтыдин (1771-1858), Абдурагъман ал-Ахтыдин (XIX в.й.), Гъасан Алкъвадарвидин (1834-1910) яратмишунриз мукъувай таъсир авунай.

XVII виш йисан зарийрикай Лезги Салигъа къуд чъалал - лезги, араб, фарс, туьрк чъаларал кхъизвайтла, Къалажугъви Забита, Куьреви Имама ва Лезги Къадира къве чъалал - лезги ва туьрк чъаларал кхъизвай. Авайвал лагъана къанда хъи, и зарийрин эсерар вири жагъанвач. Абурун малум шиирар лагъайтла, сифте яз филологиядин илимрин доктор Мавлуд Ярагъмедова Ахцегъ жуьнгунънай жагъурна вичин азербайжан чъалал басма авунвай “Дагъустандин савкъватар” (Баку, 1987-йис) ктабда чапнавайбур я. Эхиримжи вахтара и зарийрин шииррикай са къадарбур мадни жагъанва, амма абур гуьнгунъна хтуна чап хъувунвач.

XVII виш йисан лезги зарийрин арада тафаватлу жезвай къелемэгълийрикай сад Къалажугъви Забит я.

КЪАЛАЖУГЪВИ ЗАБИТ

Вири Дагъустандиз сейли тир Забит Къиблепатан Дагъустандин Къалажугъ хуьре дидедиз хъана. Адан шиирар халкъдин арада гегъеншдиз чкъанвай, ашукъри абур манияр хъиз лугъзвай. Гъайиф къведай кар ам я хъи, шаирдин эсерар вири кватгиз хъанвач.

Халкъдин меце ихътин риваят ава: Забитан рикъ ацукъай руш зари азарлу хъайидалай гуьгъуьниз маса гададиз гуьлуьз фена. И дерт эхиз тахъай Забита къелемдиз гуж гана ва вафасуз ярдиз талукъарнавай гзаф шиирар кхъена. И эсерар ашукърин мецера гъатна ва абур Забитан шиирар манияр хъиз вири

межлисрал лугъз гатунна. Заридиз хиянат авур рушан девлетлу гуьлуьз идакай гзаф хъел атана ва ада къисас къахчун къетина. Адан гъилибанри гъафилдай заридин квализ басрух гана. Абуру месе авай зари гатана ва ада кхъенвай вири шиирарни чпихъ галаз тухвана. Вичихъ лайихлу арха, рикъ кудай мукъва-къилияр авачир зариди хуьруьн къазидал арза ракурна. Тахсиркарар жагъурда лагъай къазиди ам алцуарна ва Забит квахъай шиирар жагъун тавунамаз рагъметдиз фена.

Агъадихъ чна заридин «Зун» шиир гузва.

Зун

Йиф-югъ ви дерт члугъаз дилбер,
Квахънава зи шадвалин хъвер,
Рикъин къене авуна хер,
Вуна чандал гъанва хъи зун.

Вад югъ умуьр и дуньяда,
Гъикъ акъудин бес за бада?
На зун гъикъван къеве твада,
Икъ дивана хъанва хъи зун.

Забит, ви кар я агъузар,
Масадаз дуст хъанва ви яр.
Заман я ви гъамарин пар,
Эхиз тежез, канва хъи вун.

САД ХЪИЗ МЕНФЯТ КЪАЧУЗВАЙ ГАФАР

ЛЕЗГИ ЧАЛА БУДУГЪ ЧАЛА

Авадан
Алух
Ам
Афар
Ахчаг
Ахмур
Бади
Бишме
Булушка
Вак
Ваъ
Векъи
Вел
Вил
Вун
Газар
Гуду
Гъаб
Гъебе
Далдам
Дегъре
Диде
Зул
Зун
Ичли
Йис
Кавха
Карч
Киле
Кицик
Кичи

авадан
алух
ам
алфар
ахчаг
ахмур
бадъе
бишме
буьлуьше
вак
ваъ
йекъи
вел
гъул
вын
газар
гуди
хаб
гъайбе
далдам
дагъра
диде
зул
зын
гъичли
йиз
кавха
карч
киле
кидик
кичи

Къуьрерин хизан тама къекъезвай. Хизандин чъехибур унедай загъар жагъурзавай, гъвечлибур чуьнух-муьнуьх къугъзавай. Диде къуьре вичин шарагриз «яргъал фимир, къуд пад ничхирар я» лугъзвай. Гъагъ ятлани шаплайри чпиз чидайвал ийизвай. Абурукай сад къуьзуь мегъуьн тарцин къулуьх чуьнуьх хъана. Садлагъана адан япарихъ цугъдай ван галукъна. Ван галайнихъ феи шапладиз чъехи пипин тарцин кланник къатадзавай сикърен шараг акуна. Ам вичин квач ракъарай акъудиз алахънавай. Тал гзаф хъунивай генани кевиз цугъзавай.

Шапладиз сикърен шарагдин язух атана. Ам куьмек кланз вичин хизандин патав катна. Ингъе дидедиз вичин шарагар тамун ничхиррикай садан сарак акат тавунмаз муказ хухъуз кланзавай. «Тама гъарада вичи-вичиз куьмекна кланзавайди я», - лугъз гъвечлидан гафар кваз къазвачир. Шаплади лагъайтла, адалай гъил къачузвачир.

Ам алат тийиз акурла диде къуьре куьмек гун патал тади къачуна. Чкадив агакъайла диде къуьрен пагъ атлана. Адаз квач ракъара авай сикъ акуна. Кичле хъайи къуьре вичин шарагдин япарикай къуна цъехна. Мука ада шапладиз лагъана:

- Чун къведни сикърен сарак акатиз тимил амай. Садрани а гъайван галайнихъ фимир. Абуру чун хътин къуьрер уфни талана незвайди я.

- А шараг гъа зун къван ава эхир. Адавай зун нез женни?

- Эхъ, са тимил чъехи хъун кумазни ам къуьрерал гъавалат жервал я. Гъа ракъара амукайтла хъсан я.

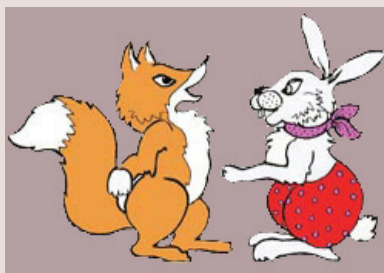
Дидедин гафари шапладик къала-

дуствиликай хабар къуна. Диде къуьре шапладиз ахмуарна:

- Къуьрни сикъ дуст хъун гъина акур кар я? Къве юкъуз къугъвана, пуд лагъай юкъуз ви къил алцуарна хамни галаз неда ада. Адавай яргъал акъваз.

ДУСТВИЛИН АЛАМАТ

МАХ

булух кутунатлани, сикърен шараг адан рикъелай алатзавачир. Са герендилай ам садазни талана тамуз катна. Сикърен шарагдив агатна, са гафни талана адаз куьмек гуз эгечина. Вичин гъвечли тапацар ивдалди авур шапладивай эхирни сикърен квачи ракъарай акъудиз хъана. Хвеш хъайи сикърен шарагди шапладин чиниз мез гана. Тихтихар акатай шапла ван алаз хъуьрена.

Гъа йикъалай къуьрен шаплани сикърен шараг кевиз дустар хъана. Экуьнин яралай рагъданалди абур санал къугъваз, шандакъвализ, лугъуз-хъуьрез жедай. Гъа икъ, гзаф варцар алатна.

Гъикъ ятлани шапладин хизанди и

Шапла вичин дустунин пад хуьз гъикъван алахънатлани, дидедин хъел элекънач. Сикърен тлул адаз хъсандиз чизвай.

- Мад вун адахъ галаз къугъвайтла, за ви яргъи япар акъажна сад-садал алчударда, - лагъана телегъ-билегъ авуна ада шапладиз.

Вичин дуст акъаз кланз рикъ акъатзавай шапла мука гъахъна зарулдаказ шехъна.

Сикърен хизандизни къуьрен шапладикай хабар хъана. Буба сикъре вичин шарагдив хъел галаз лагъана:

- Са шапла къванни къуна нез тежедай вун гъихътин сикъ я? Къуьрехъ галаз дуствал ийизвай вакай ничхир женни? Вуна ам недатла неъ, тахъайтла мукай къежел

экъечлимир.

Чара атлай сикърен шараг гила эверайтлани къежел акъатзавачир. Са къадар вахтар гъа икъ алатна. Варз алай са йиф тир. Сикърен вилиз саклани ахвар физвачир. Садлагъана адаз тамун къуьрер авай пата таран хилерал яру цъвереклар акуна. Там кузвайдан гъавурда акъур сикърен шарагди вичин хизан ахварай авудна, цъехна.

Тум цу кайи ада каш къунваз къуьрерин мукав агакъна гъарайна:

- Шапла! Вун гъинава? Таму цай къунва!

Адан ванцел ахварай аватай къуьрерин хизандиз и гъилера сикърекай кичле хъанач, вучиз лагъайтла кумада ифин гъатнавай. Абуру тадиз къежел экъечина, вир галайнихъ катна.

Вичин шапла такур диде къуьрез кичле хъана. Садлагъана мука цай къуна. Шапла къене амайди хъиз хъайи адай гъарай акъатна. Къуьре вич чилел гъалчиз къахчузвай. И чъавуз диде сикъре агатна лагъана:

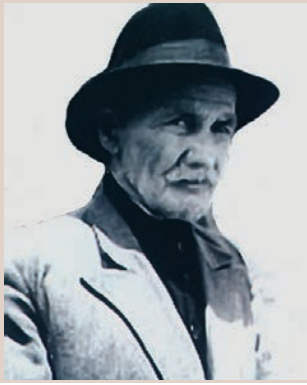
- Шехъмир, я къуьр. Ви шапладиз затни хъанвач. Тум са тимил алугънава, гъамни дуьз жери кваллахъ я. Дустуниз хабар гун патал цун къеняй катна вич чав агакъарнавай ада.

- Ви шарагдини чи хизан къиникъикай куьтягъна. Ада хабар ганачиртла, чун вири кудай, - хълагъна къуьре.

Гъа икъ, дуствили къве хизан хвена.

АЗИЗРИН Севда

ЛАУРЕАТ СТАЛИНСКОЙ ПРЕМИИ

Магомед Андиев, имя которого внесено в энциклопедию Азербайджана, был уникальной личностью. По своему происхождению он принадлежал к одному из коренных народов Дагестана - андийцам, являющимся ветвью аварцев.

Магомед Андиев всю жизнь прожил в Белоканском районе Азербайджана. Несмотря

на то, что у него не было специальности инженерного образования, он всю жизнь что-то изобретал. В 1952 году он создал уникальный механизм для очистки орехов - ПОМ-2. Эта машина позволила заменить тяжелый и малоэффективный труд 100 человек, и за одну рабочую смену очищала около 8 тонн орехов.

Его изобретение было настолько важным и полезным для страны и народного хозяйства, что он был удостоен самой высокой в то время государственной награды - Сталинской премии. Самое интересное, что купленный на эту премию ГАЗ-54, он подарил родному колхозу.

Айнур БАЙБУЛАТОВА

ГАФАЛАГ

Хшка	- дирибаш
Хьунч	- кьакьанвилыхь хкаж хьанвай чка
Хьуйтлуькар	- зулун эхиррай цадай цан
Цинцих	- майвайриз зиян гудай гьашарат
Цант	- цлапан
Щеф	- руьгь
Шуйткьвел	- талаш, чидгьем
Эквеба	- виридаз акваз-акваз
Экуькьирав	- вилериз зайифдиз аквадаиди
Элебер	- регьунь яд члутхвардиз агакьар-завай чка
Элецун	- таьсирдик кваз кьайдадикай хкатун
Элясун	- 1) рекье садалай алатна фин; 2) «алакьа жемир» манадин гаф
Эркеш	- суьруьдин кьиле авай кьун
Эцекьун	- са вуч ятлани акьуна винел пад кьенез фин
Ядалан	- яд акьалтнавай гьал
Ялкьаван	- кар алакь тийир инсан
Япаш	- яргьи япар авай итим
Ярмача	- атланвай тарцин кьатI
Яцархьан	- керекул
ЯцIахьан	- яцIу дишегьли

Новости

Будет открыта линия метробуса

В будущем планируется ввод линии метробуса между Баку и Сумгайытом. Об этом сообщил генеральный директор Бакинского транспортного агентства Вюсал Керимли.

По его словам, в дальнейшей перспективе возможно также введение линии метробуса из Баку в пригороды. Отметим, что метробус широко используется в Турции, и в настоящее время в Азербайджане проводятся исследования в этом направлении.

Как снизить риск ранней смерти

Ученые из Университета Глазго (Великобритания) рассказали о пользе езды на велосипеде для здоровья. Ежедневные поездки на велосипеде, например, из дома на работу и обратно, снижают риск ранней смерти на 40 процентов, вероятность развития рака - на 45 процентов, и в два раза - риск развития сердечно-сосудистых заболеваний.

За это время скончалось 37 велосипедистов, однако это число могло бы вырасти до 63, если бы другие люди пользовались исключительно автомобилями или общественным транспортом. Данные результаты одинаково верны для мужчин и женщин.

Специалисты отмечают, что ходьба также благотворно влияет на состояние здоровья, хотя и не так сильно, как езда на велосипеде. Ученые призывают людей больше уделять внимания физической активности.

НЕОБЫЧНЫЕ ТРАДИЦИИ НАРОДОВ МИРА

Самоа. Самоанцы при встрече обнюхивают друг друга. Для них это скорей дань предкам, чем серьезный ритуал. Когда-то таким образом самоанцы пытались выяснить, откуда тот человек, с которым они здороваются. Запах мог рассказать, сколько человек шел по джунглям или когда последний раз ел. Но чаще всего по запаху определяли чужестранца.

Новая Зеландия. В этой стране представители коренного населения, маори, при встрече друг с другом касаются носами. Такая традиция уходит в далекие века. Называется она «хонги» и символизирует дыхание жизни - «ха», восходящее к самим богам. После этого маори воспринимают человека как своего друга, а не просто как приезжего. Эта традиция соблюдается даже при встречах на «высшем уровне», поэтому не удивляйтесь, если увидите по телевизору, как президент какой-то страны третя носом с представителем Новой Зеландии. Это этикет и его нарушать нельзя.

Андаманские острова. Коренной житель Андаманских островов садится к другому на колени, обнимает за шею и плачет. И не думайте, что он жалуется на свою судьбу или хочет рассказать какой-нибудь трагический эпизод из своей жизни. Таким образом он радуется встрече со своим другом, а слезы - это та искренность, с которой он встречает своего соплеменника.

Кения. Племя масаи - самое древнее в Кении, оно знаменито своими древними и необычными обрядами. Один из таких обрядов - приветственный танец адему. Его исполняют только мужчины племени. Танцующие становятся в круг и начинают высоко прыгать. Чем выше прыгнет - тем ярче он покажет свою храбрость и мужество. Поскольку масаи ведут натуральное хозяйство, им часто приходится так прыгать при охоте на львов и других животных.

Тибет. На Тибете при встрече показывают друг другу язык. Такой обычай идет еще с IX, когда Тибетом правил царь-тиран Ландарма. У него был черный язык. Так тибетцы боялись, что царь после своей смерти может поселиться в кого-то еще и поэтому решили показывать язык, чтобы обезопасить себя от зла. Если вы хотите также последовать этому обычаю - убедитесь, что не ели ничего красящего ваш язык в темный цвет, иначе может произойти недоразумение. Руки при этом, обычно, держат скрещенными на груди.

Дания. Здесь принято вывешивать флаг в окне. Если вы видите флаг, значит, в этом доме празднуют день рождения.

Таиланд. В стране проходит

праздник под названием Сонг Кран. В этот праздник все обливают друг друга водой. Если вас облили в этот день водой, то значит вам желают удачи. Также в этой же стране бережно относятся к голове, т.к. принято считать, что это хранилище души человеческой.

Эскимосские племена. У них принято становиться в ряд, чтобы поздороваться с незнакомым человеком. Далее, первый человек выходит немного вперед, шлепает незнакомого человека по головке, а также ждет ответ от незнакомца. Так, они продолжают шлепать друг друга, пока кто-нибудь из них не упадет на землю.

Южная Америка. Интересный приветственный обычай можно

наблюдать в Южной Америке. Они плюются друг на друга. Некоторые народы Африки здороваются друг с другом, высунув язык.

Корея. В этой стране, если вы хотите показать, что стол вкусный и вам очень понравился, рекомендуется очень громко чавкать. Именно так все и поступают, чтобы угодить хозяевам.

Солистка лезгинского ансамбля песни и танца "СУВАР" **ДНАМИЛА ЗАЛОВА**
Приглашает вас на свой сольный концерт!
В концерте также примут участие...

Ведущий вечера

Алла Галимурадова
Анжела Каймазова
Замана Гейдарова
Анжела Дарчиева

Джигиты Суара
Девушки Суара

13 мая 19:00
г.Баку
К/з. "Оперная студия"
Бакинской Музыкальной Академии

(070) 942 43 42
(051) 942 43 42
(070) 837 56 61

Араб тарихчийрин эсерра вичин тIвар Бармак дагь хьиз гьатнавай кьакьанвиллинни такабурвиллин ярж алайди

САМУР

Баş редактор
Сəдақəт КƏРИМОВА

Redaksiyamızın ünvanı: AZ 1073
Bakı, Mətbuat prospekti,
"Azərbaycan" nəşriyyatı, 3-cü
mərtəbə, 101-ci otaq.
www.samurpress.net
www.sedagetkerimova.com
e-mail:sedagetkerimova@gmail.com

Hesab nömrəsi:
26233080000
"Kapital bank"ın 1 saylı
Yasamal filialı
kod 200037
VÖEN 130024708
Qəzet Azərbaycan

Respublikasının Mətbuat
və İnformasiya Nazirliyində
qeydə alınmış.

Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581
Sifariş: 1173
Tiraj: 2000
Tel:(012)432-92-17

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunmuşdur